MODERNISM, POSTMODERNISM

OCH

GLOBALISERING

FÖRFATTARE
BAHMAN CHEHEL AMIRANI

UPPSALA
UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR
ABM, ESTETIK OCH KULTURSTUDIER
UPPSALA UNIVERSITET
VÅRTERMINEN 2004

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING.....**2**

JEAN-FRANÇOIS LYOTARD.....**2**

JEAN BAUDRILLARD.....**2**

ZYGMUNT BAUMAN.....**3**

OCH TILL SIST.....**5**

INLEDNING: Det postmoderna samhälle har getts olika beskrivningar, ’kunskapssamhälle’, ’datasamhälle’ och ’konsumtionssamhälle’ är några exempel. I detta arbete vill jag – med hjälp av kurslitteraturen och mina anteckningar från föreläsningarna – diskutera problematiken kring modernism, postmodernism och globalisering. Med tanke på den snäva sidoramen har jag begränsat mitt arbete genom att ta med de orsaker som jag tyckt varit viktigast att ha kunskap om i denna fråga.

JEAN-FRANÇOIS LYOTARD: Postmodernism är en riktning inom modern filosofi, idédebatt och en rad estetiska verksamheter. Termen som har varit i svang sedan 1970-talet har en oklar och mångskiftande innebörd. Stor betydelse för termens spridning hade en bok skriven av fransmannen Jean-François Lyotard som heter *la Condition postmoderne* 1979; svensk översättning *Den postmoderna situationen*. Lyotard karakteriserar den postmoderna eran som en där ”de stora berättelsernas tid” är slut. Inga religioner, metafysiska system eller ideologier vinner längre allmän tilltro. Nu förkunnade Lyotard en ny hedendom, en sekulariserad inställning till tillvaron. Under postmoderna villkor finns bara partiella, subjektiva och individuella sanningar. Det innebär också att tron på ”det moderna projektet”, det vill säga på mänsklighetens frigörelse genom lineärt framsteg i fråga om vetenskap, teknik och rationalitet samt drömmen om människans emancipation har gått förlorad och efterträtts av satsningar på mer begränsade och personliga projekt. Enligt många av sina teoretiker utmärks postmodernismen av mångkulturalism och eklekticism. Postmodernismen är alltså en uppgörelse med själva det metafysiska sökandet efter ett helhetsperspektiv och därmed efter en allomfattande mening. Bakom sökandet efter ett samlande perspektiv ligger, hävdar postmodernismen, ett intresse av att behärska. De olika livsområdena, livsformerna och erfarenheterna organiseras i ett sådant perspektiv, men denna organisering är ett inordnande och underordnande. Mot detta metafysiska sökande sätter postmodernismen ett begrepp om det icke-kontrollerbara; ett begrepp som i sin tur leder fram till ett begrepp om en skillnad som inte kan reduceras, en frånvaro eller ett avstånd som inte kan upphävas. Metafysiken leds däremot av idén om en ursprunglig och grundläggande närvaro som möjliggör en perspektivisk ordning. Denna riktning som har präglat fransk filosofi sedan slutet av 1960-talet kan sammanfattande beskrivas som ett försök till en ny radikalare pluralism.

JEAN BAUDRILLARD: Till den franska postmodernismens profeter finner jag Jean Baudrillard som hävdar bl.a. att den moderna ekonomin inte handlar om varan som bruksvärde eller bytesvärde utan som symboliskt värde. Vi köper varorna, menar Baudrillard, för vad de betecknar, för den status och prestige de kan överföra till oss. Vi har fått en tecknens politiska ekonomi, skapad till stor del av den moderna reklamen. Baudrillards resonemang påminner mig om Jacques Derrida när han talar om att det skrivna tecknet som endast markerar ett spår av något frånvarande, av en innebörd som det hänsyftar på, men som aldrig är här och nu. Baudrillards kritik beträffande den moderna media har också en postmodern riktning som handlar om ett ”verklighetens försvinnande”. Den traditionella åtskillnaden mellan sker och verklighet upphör, menar Baudrillard, tecknet och det betecknade, föreställning och föreställt blir samma sak och varans djupaste verklighet har blivit den symboliska. Media skapar för oss en sorts ”hyperrealitet”, en verklighet som är verkligare än verkligheten. Till och med verklig krig blir såpoperor för TV snarare än realitet i traditionell mening och om de inte har framgång hos tittarna måste de läggas ned. Många teoretiker, i likhet med Baudrillard, har i moderna massmedier, i synnerhet den kommersiella televisionen, sett både en viktig drivkraft bakom och de mest typiska uttrycken för den postmoderna situationen. Det traditionella berättande som kännetecknar t.ex. romanen och den klassiska hollywoodfilmen tenderar i televisionens flöde av disparata budskap att fragmenteras och upplösas. Sådana drag kan också spåras i berättartekniken i TV-serier. Så är det även med demokratins politiska verklighet. Vi föreställer oss konventionellt att gallupundersökningar mäter en politisk opinion som faktiskt existerar men det vore riktigare att säga att opinionsmätningarna skapar en sådan opinion. Det som skulle mätas existerar bara genom att det mäts. I den postmoderna politiska verkligheten finns inga proletärer, inte heller några medborgare, där finns bara konsumenter av symboliska värden. Den postmoderna verkligheten är ett spel av tecken där tecknet och det betecknade ständigt byter plats. Baudrillard beskriver en värld där alla utopier har förverkligats och där historiens utvecklingslinjer konvergerar mot det globala komatillståndet.

ZYGMUNT BAUMAN: Om vi med ordet modernitet först och främst syftar på allt som kapitalismen och den moderna staten betyder för den mänskliga tillvaro, har moderniteten varit hegemonisk i världen åtminstone sedan första världskriget, det vill säga den har dominerat.

Utbredningen av modernitet har accelererat sedan andra världskriget. De senaste årtiondena har inneburit ett intensifierat flöde av människor, varor, idéer, information och bilder i global skala. Sedan jetflyget kom och satellit-tv blev vanligt, har de begränsningar som tid och rum tidigare representerade i kulturell mening reducerats betydligt. Modern kommunikationsteknologi är på två sätt i färd att lösgöra vissa kulturella företeelser från rummet. För det första finns popmusik, märkesvaror, filmer och politiska problem, som miljökrisen, både globalt och lokalt. För det andra har jetflyget möjliggjort för ett stort och växande antal människor att förflytta sig snabbt och behagligt över hela världen rent fysiskt, medan telefoner, faxer och datorer gör det möjligt att kommunicera med människor som befinner sig var som helst, när som helst. Före slutet av 1980-talet hade ordet ”globalisering” knappast nämnts men under några år i början av 1990-talet ingick ordet i nästan alla samhällsvetenskapliga discipliner. Inom t.ex. humanekologi talar man om globalisering som bildandet av världsomspännande system av olika slag där materialtransporter blir en dominerande följd. Fenomenet hade sin upprinnelse framför allt i kolonialismen, befästes genom den industriella revolutionen och som sagt har i accederande takt tilltagit i omfång under senare tid. Globalisering kan grovt sett sägas omfatta varje process som gör det geografiska avståndet irrelevant. Exempel på detta är spridningen av begreppet mänskliga rättigheter, konsumtionsmönster, informationsteknologi, popmusik, nationalistisk ideologi, internationellt kapitalflöde, aidsepidemin och illegal handel med narkotika och vapen osv. Släktskapen mellan globaliseringsstudier och postmodernism är tydlig i boken *Globalizatiuon* 1998 skriven av sociologen Zygmunt Bauman. Under 1990-talet blev det vanligt inom sociologin att bakom social förändring och sociala rörelser se förhållanden mellan sociala strukturer och handlande aktörer i konkreta handlingssammanhang. Sådana analyser fanns t.ex. i Anthony Giddens struktureringsteori och Pierre Bourdieus relationistiska fältanalyser, liksom i flera essäistiska ansatser hos Zygmunt Bauman. Ett perspektiv på globaliseringen som Bauman lyfter fram är människor som förflyttar sig fysiskt, det vill säga turister. Är det t.ex. riktigt att plats, i betydelsen lokalsamhälle, är fullständigt irrelevant för turister för att de befinner sig i ett ingenmans- eller allemansland? samtidigt spelar det ingen roll huruvida syftet med resan är affärer eller nöjen. Bauman talar för övrigt om turister som växlar information i den globala utväxlingen av information, de är likadana över hela världen. Både hotellen och flygplatserna verkar vara

brohuvuden i en gemensam global kultur. Först när man lämnar hotellet eller flygplatsen upptäcker man att man är i ett främmande land. Turister blir vandrare och sätter hemlängtans bitterljuva drömmar högre än hemmets bekvämligheter. De befinner sig i rörelse för att de har knuffats på bakifrån. De stannar eller rör på sig enligt sitt hjärtas önskemål; de överger en plats när nya oprövade möjligheter vinkar åt dem från någon annanstans. De är i rörelse för att de finner världen inom deras globala räckvidd oemotståndligt attraktiv. Det som idag prisas som ”globalisering” är anpassat till turisternas drömmar och begär.

Ett annat perspektiv på globalisering, enligt Bauman, är människor som nästan aldrig får skansen att förflyttar sig fysiskt, det vill säga vagabonder. De betraktar sin situation som allt annat än en manifestation av frihet. Vagabonderna är avskrädet i den värld som har hängett sig åt att betjäna turister. De vet att de inte kommer att bli kvar på någon plats särskilt länge, hur gärna de än skulle vilja, eftersom det är föga troligt att de är välkomna att stanna någonstans. De är resenärer som förvägrats rätten att bli turister. De får varken stanna där de befinner sig eller söka efter någon bättre plats att vara på. Bauman hävdar att både turisten och vagabonden är konsumenter; senmoderna eller postmoderna konsumenter som är sensationssökare som samlar på upplevelser. Deras relation till världen är först och främst estetisk. Ett sammanfattning av Baumans hypotes är att världen har gått från produktionssamhälle till konsumtionssamhälle och den postmoderna människan – turisten eller vagabonden – befinner sig i det globala systemet; det finns inga turister utan vagabonderna och turisterna kan inte släppas fria om inte vagabonderna binds fast. Mellan dessa två extremer finns det en stor mängd, förmodligen en stabil majoritet i samhället av konsumenter/resenärer, som inte kan vara riktigt säkra på var de står för tillfället och som än mindre kan vara säkra på att deras nuvarande ställning kommer att se morgondagens ljus. I den postmoderna världen är vagabonden och turisten inte längre marginella människor. Den postmoderna miljön ger små möjligheter att handla och de medel som finns för den kollektiva och globala handlingen som den globala och kollektiva välfärden skulle kräva, har närmast misskrediterats, avvecklats eller gått förlorade. Alla problemhantering innebär att bygga en miniordning på bekostnad av ordningen någon annanstans, till priset av att den globala oordningen ökar och att de krympande resurser som gör det möjligt att skapa ordning töms helt. Det är ett allmänt drag i det postmoderna tillståndet att det trycker ihop tiden och förtätar

förnimmelsen av ett i det oändliga utvidgningsbart flöde av tid till en upplevelse av nutid eller styckar sönder det i en rad självständiga episoder som var och ska förnimmas som en intensiv upplevelse av det flyktiga ögonblicket och så grundligt som möjligt skäras av från både tidigare och framtida konsekvenser. Rörelsepolitiken ersätts av en kampanjpolitik som syftar till ögonblickliga resultat utan att bry sig om deras återverkningar på lång sikt. Historisk varaktighet identifieras med ögonblicklig registrering. Konstverk som en gång var avsedda att bestå för all framtid ersätts av medvetet kortlivade installationer. Identiteter som var tänkta att byggas upp med omsorg och vara i en del livstid byts ut mot ”identitetslådor” för ögonblicklig nermontering. Med den moderna tidens födelse upphörde identiteten att vara någon givet och blev i stället ett problem och en enskild uppgift. I det avseendet finns det ingen skillnad mellan den klassiska moderniteten och dess postmoderna fas. Den postmoderna dekonstruktionen det vill säga tendensen att skära av nuet från både det förflutna och framtiden är både frigörande och frustrerande, fascinerande och skrämmande.

Och till sist: Varje generation har en tendens att betrakta sin egen tid som unik och det med goda skäl för att alla epoker är på sitt sätt unika. Samtidigt kan det med lika stor rätt hävdas att mycket av det som uppfattas som nytt faktiskt har existerat ett bra tag. Den industriella revolutionen, som började så smått mot slutet av 1700-talet, skulle behöva hela 1800-talet på sig för att fullbordas. Men hela tiden under vägen dit var allmänheten omväxlande fascinerad och skrämd över omfattningen och inte minst hastigheten hos allt detta nya. Nya typer av varor producerades i enorma mängder; kolonialismen sköt fart och skapade en världsekonomi baserad då som nu på råvaruexport rån fattiga länder och färdiga produkter från rika länder. Tåg, ångfartyg, telegraf och telefon, kort sagt allt informationsteknologi krympte i tur och ordning världen på sätt som måste ha tett sig minst lika imponerande som Internet idag. Under 1800-talet var människor i Europa och Nordamerika mycket engagerade av hastighet, krympning av avstånd och det vi idag skulle kalla globalisering. Jag avslutar mitt arbete med en tankeveckande definition av begreppet globalisering som jag har hämtat från Internet:

> Question: What is the truest definition of Globalization?
> Answer: Princess Diana’s death.
> Question: How come?

Answer: An English princess with an Egyptian boyfriend crashes in a French tunnel, driving a German car with a Dutch engine, driven by a Belgian who was drunk on Scottish whisky, followed closely by Italian Paparazzi, on Japanese motorcycles, treated by an American doctor, using Brazilian medicines! And this is sent to you by a Canadian, using Bill Gates' technology and you are probably reading this on one of the IBM clones that use Taiwanese-made chips and Korean-made monitors, assembled by Bangladeshi workers in a Singapore plant, transported by lorries driven by Indians, hijacked by Indonesians, unloaded by Sicilian longshoremen, trucked by Mexican illegal aliens, and finally sold to you. That, my friend, is Globalization!